

tük van a szomszédunk, a rokonunk, a barátunk, — magunk is köztük vagyunk.

Talán van valami líra is a darabban: az ördög hideg, mindent értő és mindent tudó alakjába talán belerejtett valamit önmagából is az író, a maga souverain látásából, — nem oly nyíltan, mint a régi drámairók szoktak raisonneurjeikbe, hanem leplezve, rejtve, hogy csak nagyon éles szem tudja észrevenni. Néha úgy érezzük, az ördög cinikus beszéde mögött az író szive vérzik. Mindenesetre azonban az író intelligenciáját képviseli ez az ördög, az író adta neki életfelfogásához a tapasztalatokat, ő látta el azzal az útravalóval, a melylyel elindulhat a lelkek összegabalyítására, nyugodt életek felkavarására, narkotizált érzések fölriasztására, új megismerések fölélesztésére. Az író látta meg a festő és az asszony lelke mélyén az elkábított, de meg nem halt érzést, a mely előbb-utóbb föl fog ébredni, hogy iszonyú feszítőerővel rombolja szét életük mesterségesen föllállított korlátait — s az ördög lép oda hozzájuk, hogy egy szavával végbevigye azt a műveletet, mely a tragédiát kifejléséhez juttatta. Az ördög tehát nem egyéb, mint technikai eszköz az író kezében: ő általa személyesíti meg alakjai lelki életének kettősségét. A mit ők maguk beszélnek és tenni akarnak, az a rájuk kényszerített konvencziók szava, a mit az ördög mond nekik és tétet velük, az eredendő természetük szava. Az előbbi jó, igaz, érvényes és hangos addig, a míg az utóbbi hallgat, de a mint ez megszólal, egyszerre üres, súly nélküli, semmitmondó hanggá válik. A férfi is, a nő is becsületesek önmaguk és a világ szeme előtt mindaddig, a míg egyszer egy véletlen pillanat újra össze nem villantja a szemüket, — akkor aztán viszi őket, összekeresztezi eddig párhuzamos útjaikat a saját lelkük törvénye, a mely erősebb minden erkölcsi skrupulusnál.

A hogy aztán ezt a lelki folyamatot apró vonásokban, akaratlan mozdulatokban, elejtett szavakban megmutatja nekünk az író, a hogy egymás karjába hajtja a két szerelmes lelket: ebben nálunk szokatlan művészi biztonság és technikai készség van. Dialógja pedig a legelmésebbek egyike, a melyet valaha magyar szinpadról hallottunk. Néha eszünkbe jut egy mostanában sokat emlegetett név: a Wilde Oszkár; tőle sokat tanult Molnár, a darab tartalmának egy-egy vonása, az ötletek paradox kihegyezése, a sok szójáték az angol íróra emlékeztet, vagyis jobban mondva azokra a pontokra, melyeken a magyar író találkozik vele.

Lesznek bizonyára, a kik nem fogják otthon érezni magukat a darab levegőjében, — de azoknak is el kell ismerniök, hogy művészember munkája van előttük, valódi, hamisítatlan irodalom, és pedig — a mi nálunk nagyon ritka madár — valódi, hamisítatlan szinpad irodalom. Már eddig is kíváncsisággal és érdeklődéssel néztük Molnár fejlődését: most még erősebben érdekel, mert «Az ördög» széles és magas távlatokat nyit jövőjébe.

A darab sikere nyilvánul abban is, hogy azonnal szinpad előadása után megjelent könyvalakban is, még pedig igen finom, valóban előkelő kiadásban. Érdekes ezt a kis formátumú, egyszerű és mégis nemes díszű könyvet olvasni: olyan finomságokat találunk a darabban, a melyek a szini előadásban nem érvényesültek eléggé. A szinpadról nyert benyomásainkat pedig biztosabbakká, pontosabbakká teszi az előadás.

KÍNVALLATÁS A RÉGI PESTEN.

A régi romantikus Pest sötét emlékei közül egy sem áll már, tégláik utolsó porszemét is elhordta már az idő szele s a mulató, zajos nagyváros mai nemzedéke nem is sejtí már, hogy mennyi idegrázó borzalom, mily sok rémregénybe való epizód játszódtott le egykor falai között. A vármege bitófája egykori helyén ma a Ferencz-körút fényes házsorai terpeszkednek s nyoma sincs többé a nyilvános pellengérnek, melynél vásáros időben a hóhér vesszőztette (Staupenschlag mit einer halben oder ganzen Schilling, a szerint, a mint hatot vagy tizenketőt mért reá) a pörére vetkőztetett delinquent.

A hol ma a főváros egyik legelőkelőbb bérháza emelkedik, a lebontott régi városház földalatti helyiségeiben voltak elhelyezve egykor a város

PARTRA HÚZZÁK A FÁT AZ ÁRADÁS ELŐL.

fogyjai. Sötét, füledt odok, melyekbe alig tévedt be a napsugár, s melyekből napestig szitok, jaj, hörgő asszonyi rikácsolás hatolt fel s vegyült el az élet mindennapi zajába. A sűrű ablakrácszatoln át elvadult arcok kandikáltak néha elő, vonásaikon a szabadulás ösztönzerű vágyával; sápadt, beesett arcú némberek, kivétközve a szemérem minden érzetéből. Hány élet fogamzott meg itt a bűn tanyáján, hány ártatlan lélek nyerte itt az élet első jelével együtt a Kain-bélyeget is örökségül, mely letörölhetetlenül tapadt hozzá azon túl! S még ez jó volt így, mert legalább a keble alatt hordozott magzat megváltást jelentett az anyának a halálbüntetéstől, s enyhítette a törvények rettenetes szigorát, mely többek közt pallossal sújtotta volna azt a nőt is, a ki tudtán kívül unokabátyjával lépett házasságra.*

Fenn, a karesú torony erkélyén pedig, melyet utolsó időkben már csak a tűzoltók vettek igénybe, a város négy pozaunistából álló zenekara válogatott «motette»-ekkel és «madrigál»-okkal mulattatta bizonyos órákban a közönséget. Számuk csak 1797-ben szaporodott meg Reiner Mihály «regens chori» ajánlatára egy fagottistával, miután már általánossá lón a panasz, hogy «a város tornyán a zene mindig egyforma, azaz négy pozaun játszik s nincs semmi változatosság, mert hiányzik hozzá a fagott. A hat arany árán beszerzett fagott kilencz sippal volt ellátva s valóságos mestermű, mely egyidőre kibékítette aztán a zenei izlésében — mint látjuk — meglehetősen kényes pesti publikumot.

Olykor azonban velőtrázó sikoltás, dörömbözés és káromkodás tört elő a földalatti sötét zugokból s zavarta meg a zene ünnepi hangjait. A ki hallotta, messze elkerült és sietve kettőztette meg lépteit. Tudta jól, hogy megint Türk mester keze működik, hogy valami boldogtalan delinquentst torturával birjon beismérésre. A középkori kinzókamrák minden rémletessége meg volt a hajdani Pest kínvallató eszközei közt: a kaloda, a víztölesér, a spanyol csizma s mindenféle szeges és szűrő szerszámok. Megdöbentő közvetlenséggel festi az eljárás minden részletét egy jegyzőkönyv, melyet bizonyos tolvajlással vádolt Vojnovich nevű egyénnek — állítólag a kihalt horvátországi báró Vojnovich-ágból — vallatásáról vettek föl, a «három első adjudicált Tortura Gradussai mellett.»

«1-mo. Az Mester minden instrumentumát elől rakván, megmutogatta neki és megmondotta rendiben, hogy azok által mely és minemű kinokat fog szenvedni, mellyek után Mi is megintettük, hogy minekutána (minekelötte) azokat az iszonyú kinokat szenvedné, vallja

meg cselekedetét, vagy ha Eő nem cselekedte volna, nem tudja-e, hogy más, a ki azokat cselekedte volna, melyekről azon Delinquens mondván, hogy sem nem lopta, sem nem tud semmit is felülle. Mely ezen Gradus iránt tettünk is azonnal relatiót az N. Magistratusnál.

«2-do. Ennek utána Présben szorította az Mester az két Hüvelykét (ú. n. hüvelykszorító = catasta cochleata). Pauzát engedve neki, Kinszerítettük, hogy Vallyon az előbbeni Kérdések szerint, de minthogy semmit sem vallván, eztet ennyihányszor erősebb-erősebb reaszorítással próbáltattuk, mindaddig, méglen az mester nem mondotta, hogy már az újaiból láttatik az vér jönni és az Vas nem eresztí magát jobban összeszorítottatni, mivel már egyik az másikon fekszik, akkor ismét semmit sem vallván, újabban referáltuk.

«3-io. Ezek után az Funiculatiót* applikálván az Mester, a midőn négy izromban (!) keményen neki-neki húzta volna, mindenkor Pauzát adván, kényszerítettük és intettük, hogy vallaná meg azon lopással, vagy tudná-e, ha más cselekedte? És ki légyen az? De mindezek után is, valamint előbb, mindenkor tagadta, ahhoz képest eztet is refferálván, az N. Magistratusnak, és hogy nem csak Ezeket, hanem az Egész 12 Gradusokat is capax elszenvedni, kihez képest, megismervén keménységét, az N. Magistratus ismét egy gradussal sугeálta, parantsolván, hogy az «Spanissi Stiffli» (Spanische Stiefel, Hispanica verta) ijesztésképen tétessük fel az Lábára, az mint is

«4-to. Az midőn újra bemenvén s újabban ötét intvén, hogy vallana, mert ime több-több kinokat fog szenvedni, semmit sem vallván, parancsoltuk az Mesternek, hogy az «Spanissi Stiffli» applikálja. Melyre az Mester azt felelte, hogy még az «funiculatiót» sem végezte el, minthogy pedig az kezei föl lévén erszte s láttatott keményen az köteleknek bő Metszetése, az N. Magistratus is elégségesnek ítélvén az által az Mesternek Négy izrombeli Probáját, meg nem engedték neki, hanem az Spanissi Stiffli applicáltattuk, nemcsak ijesztés formán, hanem reá szorítottatván az Mester az eő Módgya szerint meg is mozgatta az Lábán. Melyek után ismét intettük, hogy Vallyana, de nemhogy valott volna, inkább káromkodásra kezdett fakadni, ezeket is az szerint refferálván az N. Magistratusnak, kihez képest Parancsoltá azonnal levétetni az lábáról, ítélvén ezeket elégségesnek. Akkoron, az Midőn levette az Mester, látuk Mélyen és kékken az Helyeit. Pesten, Die 10. Mans. Mai 1754. Margalics János, ezen N. Szabad királyi Pest városa Senatora, Viasz Adám, ezen N. Szabad királyi Pest városa Senatora, Türk Sebestyén unterrichter.»

* Lásd Dunkl Borbála esetét 1752-ből. Pestvárosi levéltár: Acta Criminalia Nr. 8.

* Funiculatio másként «Bassgeige», kötélzorító.

Zord idők sötét bárdolatlanságára vall az az esküforma is, melyet a zsidóknak kellett letenni mint perdöntő esküt. Még teljes babonáságában élt az az előítélet, mely a zsidó vallás hagyományainak valami titokzatos jelleget tulajdonított. Voltak már Pesten annak rendjé-
módja szerint fölvetett, bizonyos türelmi taksát fizető ú. n. «tolerált» zsidók (Schutz-Jud-ok) és nem tolerált zsidók. De a jogegyenlőségre való még oly félnék kísérleteket is egyenesen kigunyolta az a rettenetes esküforma, mely az ó-testamentom minden átkát hívta fel a hamis tanu-
zással, hamis esküvel különösen gyakran gyanúsított zsidók fejére. «Ha mindaz, a mit mon-
dok — így szól többek közt az eskü — nem igaz és hazugság, akkor engem mint Dathant és Abyront, a föld rögtön nyeljen el, verjen az Isten haragja, kütég és seb lépjen el, mint az, a mely Helickon könyörgésére a syr Noamont elhagyva, szolgájára, Josyra szállott át, nyavalva, vérzés és guta szálljon rám, hirtelen halál ragadjon el s rothaszsa testemet-lelkemet

A DOROZSMAI VASUTI SZERENCSETLENSÉG.

Irta Valaki, a ki a vonaton utazott.

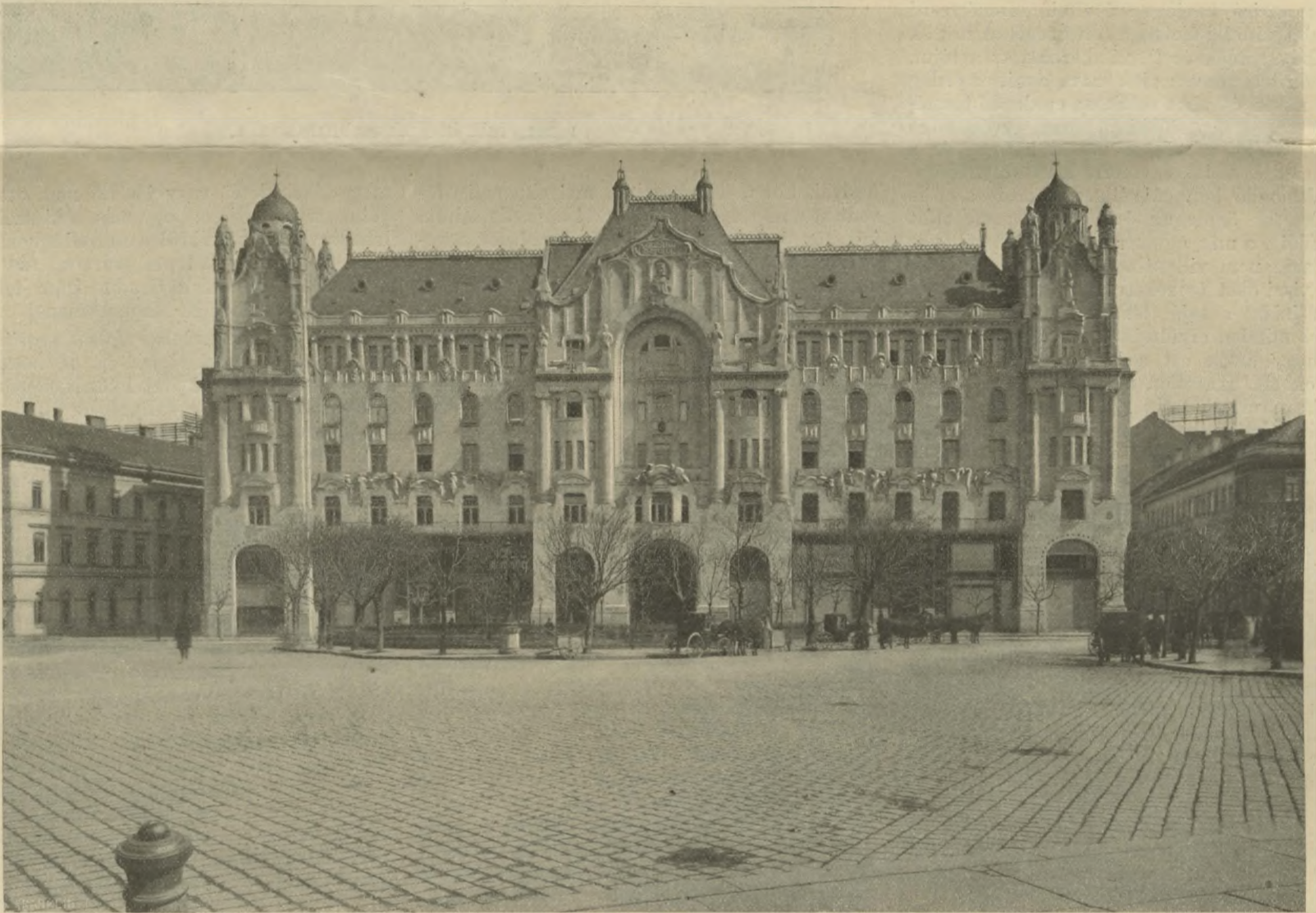
A vasuti katasztrófák évkönyveiben szinte egyedülálló és sajátságos az a szerencsétlenség, a mely 12-én délelőtt történt a Budapestre egy órákor beérkező orsovai gyorsvonattal. Egyedül-
álló annyiban, mert tulajdonképeni okát teljes bizonyossággal megállapítani nem lehetett és valószínűleg nem is lehet.

A gyorsvonat átrobog a Szeged felőli váltón. A váltónál a negyedik kocsi, a postakocsi való-
színűleg tengelytörés következtében a szó szoros értelmében kettétörik, a gép és vonat eleje tovább rohan, a többi kocsik pedig a sinből ki-
ugorva belerohannak a mellékvágányon álló salakos kocsikba és ott egymásba torlódva, az utolsó kocsi kivételével összezúzódnak. Másod-
percznél rövidebb idő alatt három haláleset és tömérdek súlyosabb-könnyebb sebesülés. A kö-
vetkező pillanatban már csak egy alaktalan

nat többi része a sinről lezuhanva, feldőlve, oldalára fordulva, a hirtelen megállástól kirö-
pítve körülbelül félkör alakban az ellenkező oldalon állt meg.

Hogy mindenki fejét vesztette, természetes. Egyik, másik kocsiból is sebesültek vánszorog-
tak elő, a kik nem találtak segítséget. És a ki-
nek szerencsére baja nem esett, még az sem tért jó ideig magához. A milyen szépen el tudja kép-
zelni az ember, hogy miként lenne hős és élet-
mentő veszedelmekben, olyan szépen füstbe megy minden ilyenkor, még a közvetlen veszély elmulta után is. Első perczekben alig mert va-
laki még a roncsok között jajveszékélő utasok-
nak segítségére is menni.

És mikor megkezdődött a mentés és egy orvos, a ki maga is megsebesült, első segítsé-
get nyújtott a többieknek, milyen lassan ment minden. Egy-egy élesebb jajkiáltás, sikoltás meg-
megszakitotta egy perczre a munkát. Igazi, komoly mentésről csak akkor lehetett szó, mi-
kor talán másfél óra mulva az első mentő-

A GRESHAM TÁRSASÁG ÚJ PALOTÁJA A FERENCZ JÓZSEF-TÉREN.

s minden hozzám tartozóét és sohase jussak el Ábrahám kebelébe. Sajtson a törvény, mely Mózes előtt a Sinai hegyen kihirdettetett s minden, a mi az Ót könyvben írva van, forduljon ellenem, s ha esküm hamis és nem való, Adonai és az ő mennyei hatalma pusztítson el. Amen.»

Sok ártatlan áldozat, sinylette meg ezekben az időkben a «városlyuk»-at, a mint népiesen nevezték a régi városháza kazamatáit. Az akkori jog rideg szelleme mellett nemesak végrehajtani, de lecsukadni is könnyű volt a fizetés-
sel késlekedő adóst, fölteve, hogy a hitelező szavatosságát vállalt ügye igazságáról a megindítandó per során «mit Schimpf und Schaden» (pro ignominia et damne). Így csukatta le a híres könyvárus Trattner Gaill nevű faktorát valami koholt ürügygel csak azért, mert ki akart üzletéből lépni s önálló boltot nyitni. Az alaptalan vád kiderülvén, Gaill kiszabadulása után 28 napi letartóztatásért 500 frt kártéri-
tést követelt Trattnerőtől, de a város csak napi 20 krt ítélte meg, azonkívül az elmulasztott munkanapokért napi 1 frtot s az elszünetelt gyalázatért 100 frtot.

V. S.

romhalmaz maradt a baleset helyén és egy tel-
jesen összezúzott váltó, a mely lehetlenné tette az utólagos nyomozást is.

Nekünk, a kik az utolsóelőtti kocsiban ülve, komolyabb baj nélkül menekültünk meg a ve-
szedelemtől, első pillanatban, mikor a recsegés-
ropogást hallottuk, sejtelmünk se volt róla, hogy tulajdonképen mi történt. Mikor a kocsi hirtelen himbálózni kezdett ide-oda, keresztül-
vágódott a sinpáron és egy másik kocsinak dölve megállt, talán egyikünknek se volt az a gondolata, hogy itt összeütközés, kisiklás, vagy akármi néven nevezendő vasuti baleset történt. Én legalább inkább gondoltam akármire, csak erre nem. Talán a megállás után bekövetkezett pillanatnyi csend és a hirtelen felhangzó jajgató hangok, segítségért való kiáltás volt az, a mi annak tudatára ébresztett, hogy mi történt.

A kocsiból kiugorva, rémes látvány tárult elem. A vágányon elől a gép néhány kocsival és a postakocsi elejével, balra az állomás felé egy alaktalan romhalmaz, a melyből jajgató hangok, nyöszörgések, hörgések hallatszottak. Az egymásba furódott hálókocsi és étkezőkocsi roncsai voltak, a melyekben a három haláleset és a legsúlyosabb sebesülések történtek. A vo-

vonat Szegedről orvosokkal, megfelelő személyzettel megérkezett.

A rémlátás nagyit mindent, a mi megtörtént. A képzelődés, a melyet a borzalmas látvány utólag mindenkinél felcsigázott, hihetetlen föl-
tevéseket szült. Az emberek félve kérdezték egymástól:

— Hány halottat látott?

— Négyet, de biztosan tudom, hogy még vannak a romok alatt.

— Nem, okvetlenül többen vannak.

Voltak, a kik közvetlen a katasztrófa után jelentéktelen kicsiségekre gondoltak. Egy uti-
társamnak első gondolata volt, hogy szögletes utazótáskáját, rögtön fölcseréli odahaza, mert a puha bőrtáska kisebbet üt, ha lezuhan. Egy debreczeni magyarnak legelső kérdése volt, hogy nem késik-e le a zsolnai vonatról. Mikor ráripakodtak, hogy lekésik, mindenkit előfogott, hogy ki téríti meg pénzben az — időveszte-
ségét.

A mi a katasztrófa külső képét, a tömör, erős, nagy kocsik összerombolódását illeti, a melyből meg lehet itélteni a szerencsétlenség méreteit, arról eleget beszél a fotografus ma-
sinája.

—i.